

Μπαλούκεσερ

Summary :

Πόλη της δυτικής Μικράς Ασίας με σημαντική ελληνορθόδοξη κοινότητα, η πλειονότητα των μελών της οποίας ήταν τουρκόφωνοι. Το 19ο αιώνα το Μπαλούκεσερ ήταν έδρα του ομώνυμου καϊμακαμλικίου και μουτεσαριφλικίου, τα οποία μέχρι τις αρχές του 20ού αιώνα υπάγονταν στο βιλαέτι της Προύσας. Εκκλησιαστικά υπαγόταν στη μητρόπολη Κυζίκου.

Other Names

Bahkesir (σημ. ονομασία)

Geographical Location

Δυτική Μικρά Ασία

Historical Region

Μυσία

Administrative Dependence

Καϊμακλίκι Μπαλούκεσερ, μουτεσαριφλίκι Μπαλούκεσερ, βιλαέτι Προύσας

Geographical Coordinates

1. Ανθρωπογεωγραφία

Πόλη χτισμένη σε πεδιάδα, στους βορειοανατολικούς προπόδες χαμηλών βουνών, και πάνω στο δημόσιο δρόμο Αδραμυττίου-Πανόρμου και Αδραμυττίου-Σμύρνης. Απέχει 74 χλμ. Α-ΒΑ του [Αδραμυττίου](#), 78 χλμ. Ν-ΝΔ της [Πανόρμου](#) και 148 χλμ. ΒΑ της [Σμύρνης](#). Η Πάνορμος θεωρούνταν ως το λιμάνι του Μπαλούκεσερ. Το 1912 επεκτάθηκε η [σιδηροδρομική γραμμή](#) από τη Σμύρνη στην Πάνορμο μέσω του Μπαλούκεσερ. Η ονομασία του οικισμού ήταν κοινή για τον ελληνορθόδοξο και το μουσουλμανικό πληθυσμό και αντίστοιχα έτσι αναφερόταν στα επίσημα εκκλησιαστικά έγγραφα, όπως και στα επίσημα οθωμανικά κρατικά έγγραφα. Πρόκειται πιθανότατα για την αρχαία πόλη «[Αδριανού Θήραι](#)».¹

Τα πληθυσμιακά στοιχεία σχετικά με το Μπαλούκεσερ του πρώιμου 20ού αιώνα παρουσιάζουν μεγάλες αποκλίσεις. Σύμφωνα με τις μαρτυρίες προσφύγων είχε 40.000 κατοίκους, αριθμός που φαίνεται υπερβολικός.² Από άλλες πηγές ο αριθμός των κατοίκων εμφανίζεται να αγγίζει μόλις τις 15.000³ ή τις 20.000.⁴ Ο αριθμός των ελληνορθόδοξων της πόλης υπολογίζεται ανάμεσα στους 1.000 και τις 2.000.⁵ Στην πόλη υπήρχε και [αρμενική κοινότητα](#) μεγαλύτερη της ελληνορθόδοξης. Πολλοί Αρμένιοι εξοντώθηκαν κατά τις σφαγές του 1914. Τη μεγάλη πλειονότητα των κατοίκων του Μπαλούκεσερ αποτελούσαν οι μουσουλμάνοι.

Από τις ελληνορθόδοξες οικογένειες οι περισσότερες ήταν [τουρκόφωνες](#). Υπήρχαν όμως και ελληνόφωνοι, οι οποίοι στην πλειονότητά τους ήταν έποικοι από την [Αρτάκη](#) και την Πάνορμο. Όταν η πρώτη καταστράφηκε από πυρκαγιά (μάλλον τη δεκαετία του 1860) αρκετοί από τους κατοίκους της πήγαν στην Πάνορμο. Όταν και η Πάνορμος καταστράφηκε από πυρκαγιά κατά τη δεκαετία του 1880 κάτοικοι τόσο της τελευταίας όσο και έποικοι Αρτακηνοί μετανάστευσαν στο Μπαλούκεσερ. Υπήρχαν επίσης και έποικοι από την Ήπειρο (από τα Ιωάννινα και τα Ζαγοροχώρια), οι οποίοι ασχολούνταν κυρίως με την αρτοποιία. Από τις 350 ελληνορθόδοξες οικογένειες μόνο γύρω στις 50 ήταν ελληνόφωνες. Τουρκικά γνώριζαν πάντως όλοι – εξάλλου η εκμάθησή τους ήταν υποχρεωτική στα εκπαιδευτήρια της πόλης. Στην εκκλησία η θεία λειτουργία διεξαγόταν στα ελληνικά, αρκετές φορές όμως ο ιερέας εξηγούσε το Ευαγγέλιο στα τουρκικά στους ηλικιωμένους τουρκόφωνους, οι οποίοι δεν μπορούσαν να το καταλάβουν. Τα παιδιά πάντως των τουρκόφωνων μάθαιναν στο σχολείο ελληνικά και τα χρησιμοποιούσαν ολόένα και περισσότερο. Οι Αρμένιοι της πόλης ήταν και αυτοί τουρκόφωνοι. Κάποιοι ήταν ντόπιοι αλλά και έποικοι από το [Σόμα](#), τη Σμύρνη και την [Κωνσταντινούπολη](#).

2. Διοικητική και εκκλησιαστική εξάρτηση

Μπαλούκεσερ

Το Μπαλούκεσερ ήταν έδρα τόσο του **καϊμακαμλικίου** (kaymakamlık) του Μπαλούκεσερ, του **βίλαετίου** (valilik) της **Προύσας**, όσο και του ομώνυμου **μουτεσαριφλικίου** (mutasarrıflık), το οποίο παλαιότερα υπαγόταν στη διοικητική περιφέρεια της Προύσας, κατά τα τελευταία έτη όμως πριν από τη Μικρασιατική Καταστροφή αποτέλεσε ανεξάρτητο μουτεσαριφλίκι υπαγόμενο απευθείας στην Κωνσταντινούπολη. Στο μουτεσαριφλίκι του Μπαλούκεσερ υπάγονταν 9 καϊμακαμλίκια: του Μπαλούκεσερ, του Πίγαδιτς, του Σιντιργί, του **Αϊβαλιού**, του Αδραμυττίου, της Αρτάκης, του **Γκιονέν**, του **Κεμέρ** (Μπουρχανιέ) και της Πανόρμου.

Το Μπαλούκεσερ είχε δημαρχία. Ο δήμαρχος (belediye reisi) ήταν πάντοτε μουσουλμάνος, αλλά στο δημοτικό συμβούλιο συμμετείχαν και ελληνορθόδοξοι, όπως και Αρμένιοι. Μετά την **επανάσταση των Νεοτούρκων** και την εθνικιστική εκτροπή της οι εκπρόσωποι των κοινοτήτων αυτών εκτοπίστηκαν από το δημοτικό συμβούλιο. Η ελληνορθόδοξη κοινότητα είχε επικεφαλής έναν **μουχτάρη** (muhtar), ενώ λειτουργούσε και εφοροεπιτροπή, η οποία είχε υπό την εποπτεία της τις λειτουργίες του σχολείου και της εκκλησίας.⁶

Το Μπαλούκεσερ υπαγόταν εκκλησιαστικά στη **μητρόπολη Κυζίκου**, με έδρα την Αρτάκη. Ο μητροπολίτης Κυζίκου είχε έναν αρχιερατικό επίτροπο στο Μπαλούκεσερ, ο οποίος εξυπηρετούσε τους ελληνορθόδοξους του οικισμού όσον αφορά την έκδοση αδειών βαπτίσεων και γάμων, κτλ.

Στο Μπαλούκεσερ λειτουργούσαν ακόμα δημοτικό νοσοκομείο, ταχυδρομείο, δικαστήρια, αγροτική τράπεζα, κυβερνείο κ.ά. Επίσης το Μπαλούκεσερ ήταν έδρα τουρκικού στρατιωτικού σώματος, γι' αυτό και υπήρχαν μεγάλοι στρατώνες, οι οποίοι χρησιμοποιήθηκαν και από τον ελληνικό στρατό την περίοδο της εκεί παρουσίας του.

3. Θρησκεία – εκπαίδευση

Η ελληνορθόδοξη κοινότητα διέθετε μία εκκλησία αφιερωμένη στην Κοίμηση της Θεοτόκου, η οποία γιόρταζε στις 15 Αυγούστου. Το 1898, με το μεγάλο σεισμό που έπληξε την πόλη και την πυρκαγιά που ακολούθησε, η εκκλησία καταστράφηκε. Η εκκλησία αντικαταστάθηκε από ξύλινο παράπηγμα, στο οποίο τελούσαν οι χριστιανοί τα θρησκευτικά τους καθήκοντα. Μόλις το 1918 άρχισε να χτίζεται νέα μεγάλη εκκλησία, η οποία όμως δεν αποπερατώθηκε λόγω των γεγονότων που ακολούθησαν. Κάθε χρόνο έφερναν στην εκκλησία για προσκύνημα το εικόνισμα της Παναγιάς της Φανερωμένης από την ομώνυμη μονή της Αρτάκης.

Στην ίδια αυλή με την εκκλησία βρισκόταν και το σχολείο της ελληνορθόδοξης κοινότητας, στο οποίο συστεγάζονταν αρρεναγωγείο, παρθεναγωγείο και νηπιαγωγείο. Το κτήριο ήταν ένα μεγάλο, ξύλινο διάδροφο οικοδόμημα με υπόγειο. Ήταν πεντατάξιο με 10 δωμάτια και μία μεγάλη αίθουσα τελετών. Στην αίθουσα αυτή είχε δοθεί μεγάλη χοροεσπερίδα κατά τη διάρκεια της κατοχής της περιοχής από τον ελληνικό στρατό, παρόντων των στρατηγών Ιωάννου και Παρασκευοπούλου. Το 1905 το αρρεναγωγείο είχε 120 μαθητές και δύο δασκάλους, το παρθεναγωγείο 55 μαθήτριες και μία παρθεναγωγό και το νηπιαγωγείο 90 νήπια και μία νηπιαγωγό. Ο ετήσιος προϋπολογισμός των εκπαιδευτικών καταστημάτων για το 1905 ανερχόταν σε 4.560 γρόσια, τα οποία προέρχονταν από συνδρομές των κατοίκων και του εκκλησιαστικού ταμείου. Και το σχολείο της κοινότητας είχε καταστραφεί από το σεισμό και την πυρκαγιά του 1898, ξαναχτίστηκε όμως εκ βάθρων από συνδρομές των κατοίκων. Ακριβώς απέναντι από την εκκλησία και το σχολείο –τους χώριζε ένας τοίχος– υπήρχαν τα αντίστοιχα οικοδομήματα (εκκλησία και σχολείο) της αρμενικής κοινότητας.

Στο Μπαλούκεσερ υπήρχαν περίπου 40 τζαμιά. Υπήρχε ένα μεγάλο τζαμί με 5 τρούλους που χτίστηκε κατά την περίοδο της βασιλείας του Αμπντούλ Χαμίτ. Ήταν γνωστό ως «Πασά τζαμί». Κατά την περίοδο της ελληνικής κατοχής οι κάτοικοι σχεδίαζαν να το μετατρέψουν σε εκκλησία αφιερωμένη στον Άγιο Νικόλαο. Υπήρχαν επίσης στην πόλη διδασκαλείο (dârî muallem) και λύκειο (idadîyemektebi). Στα επιβλητικά αυτά εκπαιδευτικά κτήρια φοιτούσαν μουσουλμάνοι οι οποίοι έρχονταν ακόμα και από τα βόρεια της Ανατολίας.

4. Στοιχεία οικιστικής δομής

Μπαλούκσερ

Τα τουρκικά σπίτια του Μπαλούκσερ βρίσκονταν στον κάμπο, ενώ τα ελληνικά και τα αρμενικά ήταν χτισμένα σε ελαφρό ύψωμα. Πάνω από την ελληνική συνοικία βρισκόταν ένα πυροβολείο (torhane), όπου υπήρχε ένα οπισθογεμές κανόνι που έριχνε κανονιές κατά τη διάρκεια του Ραμαζανιού. Οι δρόμοι της πόλης ήταν αμαξιτοί και τη συνδέεαν με άλλες πόλεις της περιοχής όπως το Σιντιργί, το Μπαλάτ, την [Μπάλια](#) κτλ. Τη νύχτα φωτιζόνταν με λάμπες πετρελαίου που τις άναβε ειδικός υπάλληλος, ο πεσβάντης (φύλακας της αγοράς). Το Μπαλούκσερ είχε πολλές συνοικίες (μαχαλάδες, τουρκ. mahalle). Η ελληνική συνοικία υποδιαιρούνταν σε μικρότερους μαχαλάδες: α) Αλή Φακίρ μαχαλεσί β) Καράογλαν μαχαλεσί (σε αυτούς τους δύο μαχαλάδες κατοικούσαν και Αρμένιοι) γ) Χαστάχανε μαχαλεσί (μαχαλάς του νοσοκομείου, όπου βρισκόταν το τουρκικό νοσοκομείο). Σε αυτόν το μαχαλά αυτόν κατοικούσαν ελληνορθόδοξοι, Αρμένιοι και μουσουλμάνοι. δ) Τόπχανε μαχαλεσί (= μαχαλάς του πυροβολείου), όπου επίσης έμεναν Αρμένιοι, και ε) Σαάτχανε μαχαλεσί (= μαχαλάς του ρολογιού, επειδή υπήρχε εκεί πύργος με ρολόι). Ο Σαάτχανε μαχαλεσί ήταν κατά βάση μουσουλμανικός, διέμεναν όμως εκεί και λίγοι ελληνορθόδοξοι.

Η ύδρευση της ελληνικής και της αρμενικής συνοικίας ήταν ιδιαίτερα δύσκολη γιατί βρίσκονταν σε ανηφορικό σημείο, ενώ και οι βρύσες τους ήταν λιγοστές. Στις αυλές μάλιστα των σπιτιών υπήρχαν στέρνες για να συγκεντρώνουν το βρόχινο νερό από τα λούκια της στέγης. Αντίθετα στους τουρκικούς μαχαλάδες το νερό ήταν άφθονο και υπήρχαν πολλές χτιστές βρύσες. Τα σπίτια της πόλης ήταν λιθόχτιστα και πυκνοδομημένα. Τα περισσότερα ήταν διώροφα. Υπήρχαν και αρκετά ξύλινα που ήταν όμως παλιότερα. Πολλά από τα ξύλινα σπίτια της πόλης είχαν καεί σε πυρκαγιά, το 1898, η οποία προκλήθηκε ύστερα από σεισμό. Οι στέγες των σπιτιών είχαν κεραμίδια, ενώ κάποια από αυτά είχαν ξύλινα μπαλκόνια. Σε όλα τα σπίτια υπήρχαν αυλές με μουριές, αφού οι περισσότεροι κάτοικοι ασχολούνταν με τη σηροτροφία.

5. Στοιχεία οικονομίας

Το Μπαλούκσερ ήταν χτισμένο σε εύφορη πεδιάδα και είχε ανεπτυγμένη γεωργική παραγωγή: άφθονα δημητριακά, αφιόνι (όπιο), βαμβάκι, σουσάμι, μπουσάνια (περίφημα ήταν τα πεπόνια του χωριού Χασάν-μπεη που πήγαιναν στα ανάκτορα του σουλτάνου) κτλ. Κάθε Τρίτη γινόταν μεγάλο παζάρι, στο οποίο συγκεντρώνονταν οι κάτοικοι 40 πλησιόχωρων μουσουλμανικών χωριών. Οι κάτοικοι των ελληνορθόδοξων χωριών και κωμοπόλεων σπάνια συμμετείχαν στο παζάρι του Μπαλούκσερ, καθώς είχαν τα δικά τους παζάρια. Οι καταστηματάρχες αυτών των κωμοπόλεων αγόραζαν εμπορεύματα από την αγορά του Μπαλούκσερ. Οι ελληνορθόδοξοι του Μπαλούκσερ ήταν έμποροι αλεύρων, μαραγκοί, τσαγκάρηδες, φουρνάρηδες, μπακάληδες, έμποροι υφασμάτων. Τα ίδια περίπου επαγγέλματα επαγγέλλονταν και οι Αρμένιοι, οι οποίοι όμως ασχολούνταν και με τραπεζιτικές εργασίες (σαράφηδες = αργυραμοιβοί). Ήταν επίσης και καλοί σιδεράδες. Οι ελληνορθόδοξοι δεν ασχολούνταν με τη γεωργία. Αυτή ελεγχόταν από το μουσουλμανικό στοιχείο. Οι ελληνορθόδοξοι ασχολούνταν μόνο με τη σηροτροφία. Τα κουκούλια τα πουλούσαν στην Προύσα μία λίρα την οκά. Το σημαντικότερο προϊόν της πόλης, το οποίο μάλιστα και πουλούνταν στην Κωνσταντινούπολη, το Αδραμύττιο, την Αρτάκη και το Αϊβαλί, ήταν το αλεύρι. Υπήρχαν στην πόλη 4 αλευρόμυλοι. Οι ελληνορθόδοξοι έμποροι του Μπαλούκσερ προμηθεύονταν εμπορεύματα από τις αγορές της Σμύρνης, της [Προύσας](#) και της Κωνσταντινούπολης. Επίσης είχαν πολλές συναλλαγές με τα μεταλλεία της Μπάλια, τα οποία προμήθευαν με τρόφιμα. Λάδι αγόραζαν από το Αδραμύττιο και το Αϊβαλί.

6. Εγκατάσταση

Ο [πρώτος διωγμός](#) των κατοίκων έγινε το 1914. Αρκετές οικογένειες είχαν εγκαταλείψει την πόλη ήδη από τότε. Μετά την [υποχώρηση του ελληνικού στρατού το 1922](#) λίγοι από τους εναπομείναντες ελληνορθόδοξους κατοίκους του Μπαλούκσερ γλίτωσαν τη [σφαγή](#). Οι περισσότεροι εκτελέστηκαν από τους [τσέτες](#). Οι πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν κυρίως στη Νέα Ιωνία και στον Πειραιά.

1. Κοντογιάννης, Π., *Γεωγραφία της Μικράς Ασίας Φυσική σύσταση της χώρας, πολιτική γεωγραφία, φυσικός πλούτος* (Αθήνα 1921), σελ. 259.

2. Αρχείο Προφορικής Παράδοσης Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, φάκ. Μ 19. Ο Π. Κοντογιάννης, *Γεωγραφία της Μικράς Ασίας Φυσική σύσταση της χώρας, πολιτική γεωγραφία, φυσικός πλούτος* (Αθήνα 1921), σελ. 259, αναφέρει ότι η πόλη είχε συνολικό πληθυσμό 36.000 κατοίκους από τους οποίους οι 2.000 ελληνορθόδοξοι, 2.000 Αρμένιοι και οι υπόλοιποι Τούρκοι.

Μπαλούκκεσερ

3. Αναγνωστοπούλου, Σ., *Μικρά Ασία, 19ος αι. - 1919. Οι ελληνορθόδοξες κοινότητες. Από το μιλλέτ των Ρωμιών στο ελληνικό έθνος*, Αθήνα 1997.
4. Σύμφωνα με τη στατιστική που δημοσιεύθηκε στις αρχές του 20ού αιώνα (1905) στο περιοδικό *Ξενοφάνης* [Ανώνυμος, «Στατιστικός πίναξ της επαρχίας Κυζίκου», *Ξενοφάνης* 3/2 (1905), σελ. 92-93] το Μπαλούκκεσερ κατοικούνταν από 1.020 Ελληνορθόδοξους, 15.800 Τούρκους και 3.200 «ξένους».
5. Σύμφωνα με τις μαρτυρίες προσφύγων, υπήρχαν 350-400 οικογένειες ελληνορθόδοξων. Αρχείο Προφορικής Παράδοσης Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, φάκ. Μ 19. Η στατιστική του *Ξενοφάνη* [Ανώνυμος, «Στατιστικός πίναξ της επαρχίας Κυζίκου», *Ξενοφάνης* 3/2 (1905), σελ. 92-93] αναφέρει 1.020 ελληνορθόδοξους, ενώ η αντίστοιχη στατιστική του Οικουμενικού Πατριαρχείου επίσης για το 1905 [*Εθνικά Φιλανθρωπικά Καταστήματα Κωνσταντινουπόλεως Ημερολόγιον έτους 1905* (Κωνσταντινούπολη 1904), σελ. 183] αναφέρει τον αριθμό των 1.600 ελληνορθόδοξων για το Μπαλούκκεσερ.
6. Για το 1905 τα ονόματα των μελών της οκταμελούς εφοροεπιτροπής που διοικούσε την κοινότητα ήταν: Ν. Καλαντζόγλου, Ι. Παυλίδης, Σεραφείμ Καζαντζόγλου, Χρηστάκης εφέντης, Χρυσόστομος Κάλφας, Δ. Βουρίδης, Αλεξάνδρης Πούλος και Γ. Παραφεντίδης (ιατρός), βλ. *Εθνικά Φιλανθρωπικά Καταστήματα Κωνσταντινουπόλεως Ημερολόγιον έτους 1905* (Κωνσταντινούπολη 1904), σελ. 183.

Bibliography :

	Κοντογιάννης Π. , <i>Γεωγραφία της Μικράς Ασίας. Φυσική σύσταση της χώρας, πολιτική γεωγραφία, φυσικός πλούτος</i> , Αθήνα 1921
	Αναγνωστοπούλου Σ. , <i>Μικρά Ασία, 19ος αι.-1919. Οι Ελληνορθόδοξες Κοινότητες. Από το Μιλλέτ των Ρωμιών στο Ελληνικό Έθνος</i> , Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1997
	Σγουρίδης Γ. , <i>Η Πέραμος της Κυζίκου. Ιστορία – Λαογραφία – Χρονικά – Αναμνήσεις</i> , Σύλλογος Περαμίων-Κυζικηνών, Αθήνα 1968
	Patriarcat Oecumenique , <i>Les atrocités Kémalistes dans les régions du Pont et dans le reste de l'Anatolie</i> , Constantinople 1922

Webliography :

	Balikesir
--	-----------

<http://home.gwu.edu/~cigdem/balikesir.html>

Glossary :

	βιλαέτι (βαλιλίκι), το
	Η ανώτατη βαθμίδα της διοίκησης στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, η οποία αφορούσε μεγάλες διοικητικές περιοχές. Οι μεγάλες επαρχίες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ονομάζονταν αρχικά εγιαλέτ. Η νέα διαίρεση του 1864 εισήγαγε τον όρο βιλαγέτ (vilayet), κατά αντιστοιχία προς το γαλλικό διοικητικό όρο département, μικρότερης όμως έκτασης. Ο διοικητής του βιλαετιού ονομαζόταν βαλής και είχε εκτεταμένες δικαιοδοσίες.
	καϊμακαμλίκι, το
	Οθωμανική διοικητική μονάδα που αντικατέστησε τον καζά στην Ύστερη Οθωμανική περίοδο, μετά τη διοικητική μεταρρύθμιση του 1864.
	μουτσεσαρφλίκι, το
	Οθωμανική διοικητική μονάδα μεσαίου μεγέθους που αντικατέστησε το σαντζάκι κατά την Ύστερη Οθωμανική περίοδο, μετά τη διοικητική μεταρρύθμιση του 1864.
	μουχτάρης, ο
	Αιρετός κοινοτικός υπάλληλος, ο επικεφαλής της κοινότητας σε επίπεδο χωριού ή συνοικίας.

Μπαλούκκεσερ

Τσέτες, οι

Ατακτά μουσουλμανικά ένοπλα σώματα που δραστηριοποιούνταν στην Ανατολία ήδη από την εποχή του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Ήταν οι κύριοι υπεύθυνοι για τις βιαιοπραγίες κατά του άμαχου ελληνορθόδοξου πληθυσμού.

Sources

Αρχείο Προφορικής Παράδοσης Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, φάκ. Μ 19.

Εθνικά Φιλανθρωπικά Καταστήματα Κωνσταντινουπόλεως Ημερολόγιον έτους 1905 (Κωνσταντινούπολη 1904).

Ανώνυμος, «Στατιστικός πίναξ της επαρχίας Κυζίκου», *Ξενοφάνης* 3/2 (1905), σελ. 92-95.